

Doğu Anadolu Grubu'nun Raporu

GİRİŞ

Akil İnsanlar Heyetinin niteliği, işlevi, mesajı ve özelliği konusunda Doğu Anadolu Grubunun görüşü:

Akil İnsanlar Heyetinin niteliği Türkiye toplumu adına Başbakan ve yardımcıları tarafından yapılan bir çağrı sonucunda toplumsal iradeyle kurulan bir temsil ilişkisi şeklinde ortaya çıktı. Akil insanlar, Türkiye'nin bir özeti olup, herhangi bir üstünlük söylemiyle değerlendirilmemeli, eşitler arasından seçilmiş bir grup olarak kabul edilmelidir.

Akil İnsanlar Heyetinin işlevi toplumsal iradeyi bütün renkleriyle siyaset alanına taşımak oldu. Türkiye toplumu sürece ilişkin görüşlerini, kaygılarını, eleştirilerini akıl insanlar aracılığıyla siyasi aktörlere aktarıyor. Başka bir anlatımla egemenliğin gerçek sahibi olan toplumsal irade, çözüm süreci bakımından akıl insanlar kanalıyla siyaset alanına giriyor, kendi geleceğine ilişkin talebini ortaya koyuyor.

Akil insanlar barış ve birlik mesajı veriyor. Ayrıca toplumun taleplerini dikkate alarak yirmi birinci yüzyılın ihtiyaçlarına da yanıt veren demokratik bir siyasal sistemin ülkemizin hakkı olduğu konusunda ortak bir duyarlılık geliştirdikleri de gözleniyor.

Akil insanlar faaliyeti gönüllülük esasına göre bir araya getirilmiş sivil bir girişim özelliğine sahip. Bu nedenle akıl insanlar gruplar bazında çalışma biçimlerini kendileri belirledi ve süreci kendileri yönetti.

I- ÇALIŞMA PLANI VE ZAMANLAMA:

A- ÇALIŞMA ALANI:

- 14 il (Malatya, Elazığ, Hakkâri, Van, Tunceli, Erzincan, Bingöl, Bitlis, Muş, Iğdır, Kars, Ardahan, Ağrı, Erzurum),
- 5 ilçe (Yüksekova, Tatvan, Doğubeyazıt, Mutki, Güroymak),
- Ziyaretler ile karşılaşmalarla (Altınova, Hasköy, Digor, Dağpınar, Susuz) eklenen yöreler olmak üzere toplam 24 yerleşim birimi.

B- ÇALIŞMA BİÇİMİ, ARAÇLAR VE SAYISAL VERİLER

1- Çalışma Biçimi: Hem planlı olarak hem de gelen taleplere yanıt vererek toplumla doğrudan temas etmek; örgütlü yapılar üzerinden alınan görüşlerin yanı sıra doğrudan birey görüşleri aracılığıyla da toplumun konuya ilişkin yaklaşımlarını ve eğilimlerini öğrenmek.

2- Çalışma Araçları ve Sayısal Veriler:

a- Çalışma Araçları

STK Buluşmaları
Halk Buluşmaları
Üniversite Buluşmaları
Esnaf Ziyaretleri
Aile Ziyaretleri
Çay Ocağı Sohbetleri
Köy- Mahalle Ziyaretleri
Vakıf, Dernek, Yurt, Medrese Ziyaretleri
Kanaat Önderleri Ziyaretleri
Cemevi Ziyaretleri
Cuma Namazı Sonrası Sohbetler
Yerel Televizyon ve Radyo Programları
Ulusal Televizyon Programları
1 Mayıs Kutlaması (Tunceli)
Ziyaretgah
Basın toplantıları
Boşaltılan Köy Ziyaretleri
Toplu Mezar Ziyareti
Karşılamlar
Taziye Ziyaretleri
Yemekli Toplantı
İstanbul'da Hemşehri Dernekleri Toplantısı.

b- Sayısal Veriler

Söz alarak görüş bildirenler: 2010 kişi
Hazırlık yaparak yazılı görüş bildirenler: 159 kurum, kişi
Toplantılar sırasında yazılı görüş bildirenler: 860 kişi

Sayılarla bütün faaliyetlerin özeti:

Faaliyetler Yer Kişi
STK Buluşmaları 15 3.020
Halk Buluşmaları 15 7.200
Üniversite Buluşmaları 13 4.100
Esnaf Ziyaretleri 9 370
Aile Ziyaretleri 12 55
Çay Ocağı Sohbetleri 7 540
Köy- Mahalle Ziyaretleri 5 750
Vakıf, Dernek, Yurt, Medrese Ziyaretleri 4 40
Kanaat Önderleri Ziyaretleri 16 16
Cemevi Ziyaretleri 4 600
Cuma Namazı Sonrası Sohbet 5 400
Yerel Televizyon ve Radyo Programları 5
Ulusal Televizyon Programları 10
Heyetin Topluca Katıldığı 1 Mayıs Kutlaması (Tunceli) 1 1.500
Ziyaretgah 1
Basın toplantıları 2
Boşaltılan Köy Ziyaretleri 3
Toplu Mezar Ziyareti 2
Karşılamlar 5 950

Taziye Ziyaretleri 2 200
Yemekli Toplantı 1 200
İstanbul'da Hemşehri Dernekleri Toplantısı 1 50
Gaziantep Yeni Anayasa Toplantısı 2 300
Ara Toplam 140 20.291
Heyet Üyelerinin Bireysel Olarak Katıldığı Etkinlikler ve Toplantılar
Mahmut Arslan (Karabük 1 Mayıs Mitingi, Sendika Başkanlar Kurulu Toplantısı, Bölgedeki Sendikaların Toplantısı) 12 6025
Abdurrahman Dilipak 10 2000
Sibel Erarşlan (Malatya, Urfa, Van, Bingöl Toplantıları) 4 730
Abdurrahman Kurt 5 500
İkinci Ara Toplam 31 9255
Genel Toplam 171 29.546

C- ZAMANLAMA

1- Başlangıç: 4 Nisan 2013 Dolmabahçe Toplantısı

2- Saha Çalışması: 10 Nisan 2013 -1 Haziran 2013 arası

1. Hafta: Malatya, Elazığ: 9 Nisan 2013-13 Nisan 2013 arası

2. Hafta: Hakkâri, Yüksekova, Van: 16 Nisan 2013- 20 Nisan 2013 arası

3. Hafta:

İstanbul: Hemşeri Dernekleri Toplantısı (24.04.2013) ve Değerlendirme Toplantısı (25.04.2013)

Gaziantep: Türkiye Siyaset Müzakereleri Toplantısına heyet olarak katılım sağlandı. 80 aydın ve akademisyenden oluşan toplantıda yeni anayasa süreci ayrıntılı olarak 2 gün boyunca tartışıldı. Türkiye'nin değişik illerinden yaklaşık 150 kişi 2 gün boyunca toplantıyı izledi. (27.04.2013-28.04.2013).

4. Hafta: Tunceli, Erzincan: 30 Nisan 2013- 4 Mayıs 2013 arası

5. Hafta: İstanbul, Bingöl: Ara Rapor Toplantısı (9 Mayıs 2013), Bingöl Faaliyetleri (10-11 Mayıs 2013)

6. Hafta: Tatvan, Bitlis, Muş: 14 Mayıs 2013-18 Mayıs 2013 arası

7. Hafta: Iğdır, Kars, Ardahan: 22 Mayıs 2013- 26 Mayıs 2013 arası

8. Hafta: Doğubeyazıt, Ağrı, Erzurum: 29 Mayıs 2013- 1 Haziran 2013 arası

3- Rapor Hazırlığı: 3 Haziran 2013- 19 Haziran 2013

4- Raporun Elektronik Ortamda Ulaştırıldığı Tarih: 20 Haziran 2013

5- Raporun Sunumu: 26 Haziran 2013

II- SINIFLANDIRMA ÖLÇÜTLERİ

A- ÇOK VASIFLI VERİLER

Sahadan toparlanan veriler belli başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Ancak herhangi bir önerinin ya da talebin birden çok başlık altına girmesi de mümkündür. Bu vasıftaki verilere hangi özelliği ağır basıyorsa o kategori altında yer vermeyi uygun bulduk. Örneğin sosyal psikoloji başlığı altında yer verdiğimiz birçok öneri ve talep yürütme ve idare düzleminde

yapılması gerekenler olarak da okunabilir, sosyal-kültürel faaliyetler kapsamında da değerlendirilebilir. Ama sonucu itibariyle toplumun sosyal psikolojisini etkileyen veriler olduğu için bu başlık altında yer alması uygun görüldü. Benzer duplikasyonlar sınıflandırılan birçok veride olabilir. Özetle her bir verinin altında yer aldığı kategori o veriye ilişkin ağırlıklı sonuca işaret etmektedir.

B- NÖTR AKTARMA

Verileri sınıflandırıp uygun başlıklar altına yerleştirirken herhangi bir ağırlık sırlamasıyla hareket etmedik. Sahada gördüğümüz tüm eğilimleri ifade edecek şekilde ayrımsız tüm görüşlere nötr olarak aktarmaya gayret ettik. Dolayısıyla sınıflandırma bölümünün herhangi bir değer yargısı olmaksızın oluşturulduğu dikkate alınarak okunması ve değerlendirilmesi önem taşıyor. Elbette heyetin izlenimleri ve değerlendirmeleri bölümünde bu veriler çeşitli analizlere tabi tutuluyor.

C- SINIFLANDIRMA SİSTEMATIĞI

Verileri sınıflandırma sistematiğini oluştururken öncelikle öneriler ve talepler ile endişeler olarak iki ana grup belirledik. Çünkü sürece ilişkin endişelerin bazıları örtük olarak öneri ve talep içerse de çoğunluğu bir tür toplumsal uyarı ve sosyal rahatlama ihtiyacı içeren görüşlerden oluşuyor. Bu nedenle bu görüşlerin ayrı bir kategoride ele alınıp değerlendirilmesinde yarar gördük. Endişeler iki alt başlık altında yer alıyor. Buna göre güvence çerçevesinde ve yöntem ve sonuç açısından dile getirilen endişeler ayrı ayrı sınıflandırıldı. Öneriler ve talepler ise; sosyal psikoloji, siyaset, iktisat, kültür, sosyal adalet ve doğa alt başlıkları altında ayrıştırıldı. Öneriler ve taleplerle ilgili hukuk başlığına siyaset bölümü altında yer verdik. Ancak burada sadece yasama işlevi olarak hukuku alt başlık olarak kullandık. Ayrıca ikincil mevzuat çerçevesinde düzenleyici hukuk ihtiyacı yürütme ve idare işlevinde devreye gireceğinden yürütme ve idare bölümünde ayrı bir hukuk alt başlığına yer vermedik. Adalet talebi açısından ise hukuk ihtiyacına ise yargı alt başlığı altında yer verdik. Sonuç olarak hukuk tüm öneriler ve talepler bakımından asli dayanak olduğundan raporun tamamı bir hukuk ihtiyacı olarak okunabilir.

III- SAHA ÇALIŞMASININ VERİLERİ

A- SÜRECE İLİŞKİN ÖNERİLER VE TALEPLER

1- SOSYAL PSİKOLOJİYE İLİŞKİN ÖNERİLER VE TALEPLER

Batıdakiler ön yargılardan kurtulmalı

Bölgede çatışmadan kaynaklanan ağır travmaların Türkiye kamuoyunda bilinmemesi, bunun sebebiyet verdiği yanlış algıların düzeltilmesi için gayret gösterilmesi

İnsani taleplerin Türkiye'nin farklı bölgelerindeki insanlar tarafından "bölünme hassasiyeti" olarak değerlendirilmemesi

Diyanetin barış sürecinde aktif rol üstlenmesi, veda hutbesi ekseninde kardeşlik hukukunu öne çıkarması

Sürece zarar veren dilin (terör örgütü, bebek? katili vb.) bırakılması

Psikolojik travmaların izalesi için sosyal projeler geliştirilmesi

Devlet tarafından haksızlığa uğratılmış tüm kişilerin itibarların iade edilmesi

Şeyh Said, Said Nursi, Seyyid Rıza vb. isimlerin itibarlarının iadesi
Kardeş şehir, kardeş aile uygulaması yapılmalı

Kanaat önderleri devreye sokulmalı

1937 ve 1938 Dersim soykırımlarının kınanması

Etnik ve mezhebi ayrımcılıklara ve asimilasyon politikalarına son verilmesi

Batı bölgelerinde yaşayanlar için doğuya turizm seferberliği başlatılmalı. Batı doğuyu tanımalı, doğu batıya kendini tanıtmalı.

Bu ülke artık tek din, tek dil gibi söylemleri? kaldırmıyor.

Tekçilikten vazgeçilmeli. Tek dil, tek millet değil, ortak vatan, ortak devlet denmeli.

Devlet hem Kürt halkından hem de (yanlış ve eksik bilgilendirdiği için) Türk halkından özür dilemeli.

Kalıplaşmış deyimlerden vazgeçilmeli: Türk bayrağı, Türk milleti, ne mutlu Türküm diyene, Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur, Türkiye Türklerindir, bir Türk dünyaya bedeldir gibi.

CHP ve MHP olumsuz tavrını bırakmalı. Siyasiler aralarındaki cedelleşmeyi bırakmalı. Başbakan kıymetli bir iş yapıyor, işine odaklanmalı. Muhalefet de sürecin başarısı için çağırılmalı. Başbakanın davetine gelmezlerse cumhurbaşkanı çağırılmalı. Kavı-i leyyin öne çıkmalı. Barış sürecinin sorumluluğu tek başına Ak Parti'nin üzerinde kalmamalı.

2- SİYASİ ÖNERİLER VE TALEPLER

a- Hukuk Düzleminde Yeni anayasa

Anadilde eğitim

Seçim barajının kaldırılması

Siyasi partiler kanununun değiştirilmesi

Yerel yönetimlere daha fazla yetki verilmesi

TMK'nın kaldırılması

Siyasal genel af

Öcalan'ın serbest bırakılması (bu talep Öcalan'a yakın siyasi hareketler tarafından örgütlü olarak dile getirilmiştir, ancak diğer bazı Kürt siyasi grupları da (azadi gibi) bu talebe

katılmıştır. Bu talep Öcalan'ın koşullarının iyileştirilmesi olarak ifade edilen ve ilgili bölümde yer verilen talepten farklı olarak gündeme getirilmiştir.)

Gerçek demokrasi olmadan barış olmaz. Süreç karşılıklı? konuşabilme, bir masa etrafında buluşabilme anlamında başarılı ama barışın tüm boyutlarıyla olabilmesi için gerçek demokrasi olması lazım.

Türkiye milletvekilliği, yerel parlamentolar olmalı. Eyalet sistemi olmalı

Diyanet yeniden yapılandırılmalıdır.

Sivil temsilciler meclisi.

Cemevleri ibadethane statüsünde yasal zeminde ifadesini bulmalıdır: 2009'da Demokratik Açılımla birlikte Alevi çalıştayları düzenlendi. Ama Alevilerin beklentilerine cevap verilmedi. Mesela Cemevlerine izin çıkmadı. Alevilerin ödedikleri vergilerle camiler inşa ediliyor ama hiç Cemevi yapılmıyor.

Tüm mağdur edilenlere tazminat ödenmeli.

Teorik demokrasiden pratik demokrasiye geçilmeli.

b- Yürütme/İdare ve Güvenlik Düzleminde

Sadece PKK ve silahlı güçler muhatap alınmamalı. Bölge halkı topyekün muhatap alınmalı. Şeyhleriyle, Seydalarıyla ve diğer yapılanmalarıyla birlikte.

Yol? kontrollerinin kaldırılması

Mayınların temizlenmesi

Köylere geri dönüş

Karakol ve kalekol yapımlarının durdurulması

Koruculuğun kaldırılması

Koruculuk yapanların sosyal haklarının güvenceye alınması

Bölgeye atanan yöneticilerin halkla uyumlu olması

Çatışma dönemlerinde görev yapanların rotasyonu

Atamalarda "doğu hizmeti" ifadesinin kaldırılması

Yer isimlerinin iadesi (Dersim, Geve, Çolemerik, Elaziz)

Cadde, okul, havaalanı gibi yerlerde İnönü, Fevzi Çakmak, Abdullah? Alpdoğan, Sabiha Gökçen gibi isimlendirmelerin terk edilmesi

Sol örgütler: Özellikle Tunceli’de PKK sonrası dönemde TIKKO ve MKP gibi yapılanmalara dikkat edilmeli. PKK’nın ağır silahlarının bu örgütlere bırakılacağı ifade ediliyor. Tunceli halkı bu örgütlere silahlı mücadelenin çıkmaz yol olduğunu anlatmalı.

Tunceli’de şehri BBG evi gibi gözetleyen kameraların kaldırılması

Tunceli’de baraj yapımlarının durdurulması

Seyyid Rıza’nın mezarının gösterilmesi

Dindarların sorunları da görülmeli. Devlet dinle de barışmalı. Bölgede hala Kur’an öğretenler cezalandırılıyor.

Başörtüsü sorunu halledilmeli.

Üniversitelerde ajanlaştırma faaliyetlerine son verilmeli.

Diyanet İşleri Başkanlığıyla görüşün: ümmet dili kullanılsın. Kavmiyetçi ifadeleri çıkarsınlar. Türk kelimelerini çıkarıp Kürt yazsanız ve aynı hutbeleri Yozgat’ta okusanız ne olur?

Öcalan serbest? bırakılmazsa bile barışı yönetmesi sağlanmalı. Hiç olmazsa şartları iyileştirilmeli.

c- Yargısal Süreçler Bakımından

Ergenekon operasyonlarının Fırat’ın doğusuna da taşınması

Roboski olayının çözülmesi

Uludere katliamından dolayı özür dilenmeli ve failleri cezalandırılmalı.

Toplu mezarların ortaya çıkarılması

Hasta? tutukluların serbest bırakılması ve tedavilerinin yapılması

Geçmişte yanlış? yapan yönetici, asker ve polislerin yargılanması

Korkmaz Tağma gibi alenen zulmeden ve bilinen askerler yargılanmalı.

3- İKTİSADİ SÜREÇLERE İLİŞKİN ÖNERİLER VE TALEPLER

Yayla yasaklarının kaldırılması

Sınır ticaretinin açılması

Sınırların önemsizleştirilmesi politikası çerçevesinde serbest? dolaşım düzenlemelerinin yapılması

Yargı paketleri yanında ekonomik? paketler de olmalı.

Bölgenin hayvancılık, tarım (özellikle bazı bölgelerde organik tarım), arıcılık potansiyeli harekete geçirilmeli.

Bölgenin turizm potansiyelini harekete geçirmeye yönelik özel girişimler olmalı.

4- KÜLTÜREL ÖNERİLER VE TALEPLER

Eğitim sistemi baştan aşağı sıfırdan? yenilenmeli. Sıkıntıların temelinde eğitim sistemi var.

Medyanın kullandığı? dili değiştirmesi, süreci destekleyen bir dil kullanılması

Eğitim programlarının bölgeye göre yeniden yapılandırılması. Tarih ve mantık dersleri üzerine eğilmek gerekiyor.

Sürece zarar veren dizilerin kaldırılması

Diyarbakır cezaevinin insan hakları müzesine dönüştürülmesi

İrkçı, şoven ifadelerin dağlardan ve tabelalardan kaldırılması

Andımızın kaldırılması

Demokrasi üniversitelerde de olmalı. Üniversitelerden siyasi? baskılar da kaldırılmalı. Özgür bilim ve sanat olmalı. Gerici ve faşist uygulamalara son verilmeli. Öğrencilerin kulüp kurmasına izin verilmiyor. Hocalar ayrımcılık yaparak Kürt öğrencilerin kulüp danışmanlığını kabul etmiyor.

İslami STK'lar laik ulusalcı yaklaşımlardan uzak durmalı. Hakiki İslam anlayışı uygulanmalı. Medreselerin ihyası ve toplumsal barışa katkısı sağlanmalı. İslah ve irşad hamlesi başlatılmalı. Kur'an ve sünnet ekseninde olmazsa nasıl olacak? Hamas ve El-Fetih arasında arabulucu olanlar burada niçin hamle yapmıyor? İki pınar Şeyh Said ve Said- Nursi. İade-i itibar olmalı.

Akil insanlar heyeti genişletilmeli ve kalıcı olmalı. Konumunuzu biliyoruz. Karar verici değilsiniz. Ama "hakikat arayıcısı" olduğunuzu görüyoruz. Adalet adına mağdurlardan mazlumlardan yana olmalısınız. "Barış elçileri" ve "umut elçileri" denebilir. "Cemaat-i Hak". Hakkı ortaya çıkarmak için teşkil olunan ve cemaat yapan kimselersiniz. "Bilge kişiler heyeti".

Devlet anlayışı? değişmeli. Bir akıl insanlar heyeti de devletin askerini, polisini sürece hazırlamalı. Türk kurtuluşmasının çözümü Kürt kurtuluşması değildir. Devletin mankurtlaştırması da değildir. Ulus devlet ve kutsal devlet algısından sarf-ı nazar edip, kerim, müşfik, hâdim ve munis devlet anlayışına geçilmeli. Cumhuriyet herkese (Sünniye, Aleviye, Kürde vb.) sınır getirdi. Zaman içerisinde herkes kendisi olmaktan çıktı. Barış sürecinin selameti için devlet dinle, Ankara Anadolu'yla barışmalı.

Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu gibi? kurumlar yanında Kürt Dil Kurumu, Kürt Tarih Kurumu gibi kurumlar da olmalı.

Yaşayan Diller Enstitüsü mezunlarına öğretmenlik hakkı? verilmeli.

5- SOSYAL ADALET TALEPLERİ (İstihdam, gelir güvencesi ve teşvikler vb.)

İşsizlik çözülmeli

Sendikal örgütlenmenin önündeki engeller kaldırılmalı

Gelir güvencesi için sosyal politikalar geliştirilmeli

Bölgeye yönelik teşvikler artırılmalı

Bölgede görev yapan özellikle polislerle ilgili çalışma koşulları düzeltilmeli ve terfi uygulamalarında eşitlik sağlanmalı (akademi mezunlarıyla yüksekokul mezunları arasındaki eşitsizliğin giderilmesi, yani standart polis olarak mesleğe başlayanlar ile polis akademisi mezunu olarak başlayanlar arasındaki ayrımcılığın ortadan kaldırılması)

6- DOĞAYA İLİŞKİN ÖNERİLER VE TALEPLER

Toplumsal barış tabiatı da görmeli. Ormanlar, dereler, toprak, su? bunlar da yok ediliyor. Bölgenin yok edilen, yakılan ormanları yeniden kazandırılmalı. Bölgenin ormanları yok edildi. Köy korucuları ağaç dikmekle vazifelendirilsin

Bölgede (özellikle Tunceli Munzur ve Pülümür vadilerinde) yapılması düşünülen HES'ler bir kez daha düşünülmeli.

B- SÜRECE İLİŞKİN ENDİŞELER

1- Güvence çerçevesindeki endişeler

Yine kandırılacak mıyız?

8 defa yaşanan bu süreç 9. defa akamete uğrayacak mı?

Fail-i? meçhul deniyor oysa hepsinin failleri bellidir.

Hiç kimse boşu boşuna dağa çıkmamıştır.

Başbakan dün söylediğini bugün nakzedecek açıklamalar yapıyor.

Hükümet samimi değil.

Önümüzde seçimler var ve Suriye politikasından dolayı konjonktürel olarak barış istiyorlar.

Sistemler zaten barışı sağlamak istemezler.

Birileri bu ülkenin sahibi birileri de misafir değil.

Operasyonlar durdurulmadı, yeni korucular alınıyor, yeni çete örgütler kuruluyor, karakollar inşa ediliyor.

Akrabalarımın kanını helal edebilirim ama boşa gitmemeli.

Türkiye Cumhuriyeti sadece Türklerin mi olacak?

Kürt halkının önderini 4 duvar arasında tutarak nasıl barışacaksınız?

Dilinizi değiştirmeden nasıl barışacaksınız?

Akil? insanlar terör ifadesini kullanabiliyor. Bu tarafsızlığı zedeler.

Lozan'dan günümüze kadar Kürt halkı kandırıldı, kandırılmaya çalışıldı. Artık kandırılmak istemiyoruz.

Kürtlerden ziyade Türkler ikna edilmeli.

Bölgede kontrol noktaları, akrepler, namlular çok fazla.

Türk devlet akıllı? ve vicdanına güvenemiyoruz. Bize bu konuda nasıl bir garanti verilecek?

Türkler Kürtlerle eşit olmak istemiyor.

Doğduğumdan beri hep kardeş olduğumuzu söylediler. Oysa bunu göremedik. Dolayısıyla ben artık kardeşlik değil hukuk zemininde eşitlik istiyorum.

Türk Kürt kardeşliği de eşitliği? doğurmayabilir. Birebir eşitlik olmadan kardeşlik söylemi de doğru olmaz.

Cemaat dernekleri, vakıflar vb. kurduruluyor. Sanki Hamidiye alaylarının modernizasyonu gibi.

Barış ama hangi barış? Rencide eden bir barış olmaz.? Psikolojik savaşı devam ettirenler var.

Yeni Şark Islahat Raporları? istemiyoruz.

Türk basını hala aynı kötü dili kullanıyor.

İttihat ve Terakki'den bu yana Kürt sorunu Kürtleri zapt u rabt altına alma sorunudur. Her seferinde Kürdistan'a yeni fetihler düzenledi. 2005'te Başbakan güzel şeyler söyledi ama sonrasında yanlış adımlar atıldı. Her iki liderin de tutumu takdire şayan. Ama kaygılarımız var.

Kürtlerde şu anlayış gelişti: DEVLETE GÜVEN OLMAZ. Bu süreç umarız bu ifadeyi yalanlar. Bizlere ne verildiği soruluyor: biz kimseden lütuf beklemiyoruz, gasp edilen haklarımızı talep ediyoruz.

Gerilla anneleri yavrularına kavuşabilecek mi?

Geri çekilmeler için yasal? güvence olacak mı?

Hakikatleri Araştırma Komisyonu olacak mı?

Kimlik ve inanç hakları tanınacak mı?

2- Yöntem ve sonuçla ilgili endişeler

Öcalan'ın ve PKK'nın muhatap alınması doğru mu?

Bölünme? kaygısı. Kürtlere bağımsızlık mı veriliyor?

Neler verildi?

Proje yerli mi yoksa hâkim güçlerin dayatması mı?

AKP , BDP, PKK ekseninde? yürütülen bu süreçte kim kiminle?

Bu heyette bulunmak sizleri vicdanen? rahatsız etmekte midir?

Dağda öldürülenlere şehit denilebilir mi?

PKK siyasi parti olarak kabul ediliyor sizler bundan rahatsızlık duymuyor musunuz?

PKK'lılar serbest bırakılacak mı?

TC ifadesi çıkarılacak mı?

Özerk bir yönetim kurulacak mı?

Silahsızlandırma sürecinde karşı tarafa verilen tavizler nelerdir?

Anayasal süreçle tatmin olunacak mı?? Yoksa başka talepler mi var?

Kürt siyasi hareketi ne istediğini, devlet de? ne verdiğini anlatmalıdır?

Barışa taraftarız ama içinde ne olduğunu bilmiyoruz.

Diğer ülkelerin dayatmasıyla mı oluyor?

Kürtlerle oluyor? da Alevilerle niçin olmuyor?

BOP kapsamında mı hareket ediliyor?

İran, Irak, Suriye hep birlikte düşündüğümüzde acaba mezhep kavgasına mı çekiliyoruz.

Sınır dışına çıkanlar, Suriye'de Kürt Bölgesi kurulması için? mi savaşıyor?

Sınır dışına çıkanlar, daha sonra çok daha güçlü bir biçimde? içeri girip tekrar sorun olmayacaklar mı?

Bunun güvencesi nedir?

Öcalan ne? olacak? İçeridekiler ne olacak. Af var mı?

Örgüt her şeyiyle çekilecek mi?

İlerisinin neler getireceğini hiç kimse bilmiyor. Neticelerden endişe? edenler var. Devlet parçalanacak mı? Bu konulara tatmin edici açıklamalar yapılmalı. Daha açık konuşulmalı. Sürecin adımları anlatılmalı. Kitleleri tatmin edici açıklamalar yapılmalı. Süreç seçimlere ve iç siyasete malzeme yapılmamalı.

Bölünme olacak mı? Öcalan serbest bırakılacak mı?

Mesela? sadece etnisite sorunu değildir. Mesela Hanefilik bize dayatılıyor oysa biz Şafii'yiz.

Süreç, şehit ailelerine zarar verecek mi? Haklarında gerileme? olacak mı? Şehitlere verilen değer azalacak mı?

Terörle mücadele döneminde? görev alan güvenlik güçlerinin itibarsızlaştırılmasından endişe ediyoruz. Yakın zamana kadar kahramanken, şimdi "hain" gözü ile bakılmaktan korkuyoruz. Bizlerin yaşadığı sorunların da dikkate alınması gerekir.

IV- HEYETİN YAKLAŞIMLARI

A- DEĞERLENDİRME SİSTEMATİĞİ

1- ALT BAŞLIKLAR

Heyetin saha çalışması sırasında verdiği mesajlar, edindiği izlenimler ve değerlendirme bu bölümün alt başlıklarını oluşturuyor.

Mesajlar saha çalışması boyunca içerik olarak güçlendi, biçim olarak çeşitlendi. Burada yer alan mesajlar, heyetin temel yaklaşımlarını ve fikri doğrultusunu ortaya koyan bir özelliğe sahip. Ayrıca bu mesajların sahada büyük ölçüde karşılık bulduğunu belirtmek gerekiyor.

Heyetin izlenimleri sürecin bundan sonra da toplumla ilişki içerisinde götürülmesinin son derece önemli olduğu sonucunu doğuruyor.

Önerilerin ve taleplerin değerlendirilmesi genel bir analiz ve sistematik çerçevesinde yapıldı. Yeni anayasa taleplerinin değerlendirildiği bölümde teknik bir konu olarak görülmele birlikte toplumsal, siyasal ve hukuki meşruiyet açısından değerlendirilmesi gerektiği için yeni anayasanın yapımı ve yasalaştırması yöntemine yer vermeyi uygun gördük. Çünkü teknik tartışmalar arasında ülkemizin anayasa ihtiyacının karşılanması çabalarının gölgelenmesi önemli bir sorun olarak karşımızda duruyor. Bu sorunun toplumsal ve siyasal meşruiyet eksenli bir politikayla aşılmasının gerekli olduğu görüşündeyiz.

2- TALEPLERİN ÖNCELİK SIRALAMASI KONUSUNDA DEĞERLENDİRME

Bu değerlendirmeden çıkan sonuçları derhal ve zamana yayılarak yapılacak işler olarak iki kategoriye ayırmak mümkün. Zamana yayılacak işlerin de orta ve uzun vadeli olarak planlanması da söz konusu olabilir.

Bu bağlamda yasama faaliyeti başlığı altında yer alan; toplumsal barış için gerekli yasalaştırma faaliyeti kısa vadeli programın konusu olmalı görüşünderiz. Aynı şekilde yürütme faaliyeti başlığı altında yer verdiğimiz konuların hemen hemen tamamı kısa ve orta vadede atılması gereken adımlar olarak gözüküyor. Yargısal faaliyet başlığı altında yer alan konular çoğunlukla kısa ve orta vadeli işler niteliğinde gözüküyor. Buna mukabil yeni anayasa ve bağlı olarak genel yasalaştırma faaliyeti ise orta ve uzun vadeli işler olarak öne çıkıyor.

İlgili bölümlerde anılan tüm işlere ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

B- MESAJLAR

1. Akil insanların sivil bir girişim olduğu ve görevlerinin siyasi karar vericilere talepleri iletmek üzere topluma asistanlık yapmak olduğu belirtildi.
2. Heyet üyeleri çözüm sürecinin “devletin kendini yenileyerek toplumla barışma süreci” olarak algılanması gerektiğine işaret ettiler.
3. Silahların susmasıyla birlikte demokratikleşme sürecinin güç ve hız kazanacağı, Türkiye'nin demokratikleşme yolunda atacağı adımlarla kalıcı toplumsal barış ortamına geçiş yapabileceği ifade edildi.
4. Atanmışlara karşı seçilmişlerin söz söyleyebilmesi noktasına yeni gelindiği, geçiş süreçlerinde taleplerin hemen karşılanmasının mümkün olmadığı, bu açıdan sabırlı olmak gerektiği mesajı verildi.
5. Bu sürecin toplumsal ve siyasi meşruiyetinin çok yüksek olduğu ve bunun hukuki meşruiyet zeminini güçlendireceği vurgulandı.
6. Bölünme kaygısının yersiz olduğu ifade edildi. Çünkü bölünmenin objektif şartları yok. Bilakis birlikteliğin ve bir arada hareket etmenin gerekleri söz konusu. Hem iç dinamiklerin hem de dış dinamiklerin bölünmeye değil birlikteliğe yönlendirdiği vurgulandı.
7. Geçmişte benzeri süreçlerdeki olumsuz pratikler yüzünden yaşanan aldatılma endişesinin yersiz olduğu vurgulandı. Çünkü eski vesayetçi ve güvenlikçi devlet anlayışının miadını doldurduğu, toplumla barışık yeni devlet anlayışının hâkim duruma geçmekte olduğu ifade edildi.
8. Kalıcı çatışmasızlık ortamının sağlanmasıyla istikrar ve güven ortamına geçilebileceği, Türkiye'nin siyasi, sosyal ve iktisadi anlamda büyüyebilmesinin ve küresel aktör olabilmesinin yolunun açılacağı belirtildi. Bu durumda hiçbir şey kaybedilmeyeceği gibi hep birlikte çok şey kazanılacağına altı çizildi.
9. Kalıcı barış, huzur, güven, istikrar için; adaletin, eşitliğin, hakların ve özgürlüklerin sağlanması yolunda herkesin üzerine düşeni yapması istendi. Hep birlikte bu özellikleri taşıyan yeni bir siyasal düzenin kurulması çabası içinde olunması mesajı verildi.
10. Demokratik, katılımcı ve adem-i merkeziyetçi bir siyasal paradigma değişikliği yapabilmemiz durumunda büyük bir sıçrama gerçekleştirebileceğimiz anlatıldı. 21. yüzyılda tüm dünyaya örnek teşkil edebilecek alternatif bir siyasal model sunabileceğimiz vurgulandı.

Bu yüzyılda artık taşımamız gereken 20. yüzyıl sorunlarını ve sırtımızdaki bagajları bu değişimle birlikte atabileceğimiz belirtildi.

11. Acıların yarıştırılmaması ancak üstünün de örtülmemesi ifade edildi. Hesaplaşma yerine helalleşme, sorunlu geçmiş yerine huzurlu ve müreffeh geleceği öne çıkarmak vurgulandı. Hep birlikte umut dolu yarınların nasıl bir arada kurulacağı hedefine odaklanılması gerektiği belirtildi.

12. Politik talepler konusunda siyasi gerçekçilik tavsiye edildi.

13. Bir “demokrasi koalisyonu” içinde bulunduğumuzun, demokratikleşme hedefi ile faaliyet yürüten bütün tarafların bu koalisyonun güçlenmesine katkı vermesinin gerekliliği, buna mukabil maniple edilebilecek yaklaşımlardan uzak durmasının altı çizildi. Ancak bu şekilde, demokratik merkezin güçlenmesi sağlanarak demokratikleşmenin güvence altına alınabileceği vurgulandı.

14. Gelecek vizyonu çerçevesinde barış süreciyle birlikte Türkiye'nin büyüyebileceği, hatta kriz yaşayan dünya sistemine esinlendirici ekonomik ve siyasi örnekler sunabileceği, bazı süreçlere önderlik yapabileceği fırsatların önümüzde olduğu vurgulandı.

15. Sürecin cumhuriyet tarihinde ilk defa aşağıdan yukarıya doğru toplumsal iradenin ortaya çıkartılarak bu iradeye dayalı, yeni bir siyasi paradigma, yeni bir hukuk, yeni bir toplum modeli ve yeni bir sosyal barış projesi üretme ve üretilen bu modellerle herkese mutluluk getirebilme potansiyeline dikkat çekildi. Bunun bir demokratik inşa sürecinin başlangıcı olduğu vurgulandı.

16. Endişelere karşı iç ve dış dinamikler üzerinden yapılan iktisadi ve sosyolojik analizlerle uygun cevaplar verildi. Dünyanın insan hakları, eşitlik, barış, demokrasi ekseninde entegrasyona, bölgesel ve küresel birlikteliklere doğru yol aldığı bir zaman diliminde bölünme endişesinin yersiz olduğu anlatıldı.

C- İZLENİMLER VE TESPİTLER

1. İzlenimlerimize göre “akil insanlar heyeti fikri” heyeti oluşturanların isimlerini ve kimliklerini çok çok aşan olumlu bir etki yarattı. Böyle bir faaliyet, toplum tarafından devletle ilişki kurmanın ve iradesini siyasete aktarmanın zemini olarak algılandı. Çalışmanın kendisi tek başına dahi verilen mesajlardan ve yapılan müzakerelerden bağımsız olarak çözüm sürecine çok büyük bir katkı yaptı.

2. Doğu Anadolu Bölgesi halkının çözüm sürecine desteğinin çok yüksek olduğu gözlemlendi. Bununla birlikte geçmişte yaşananlar sebebiyle devlete ve kurumlara karşı bir aidiyet zaafiyeti ve kırgınlık olduğu tespit edildi.

3. Neredeyse toplumun tamamında bu sorunun askeri ve silahlı yöntemlerle çözülemeyeceği konusunda bir mutabakat olduğu tespit edildi.

4. Süreci destekleyenler üç kategoride toplanıyor: Birincisi, kalıcı çatışmasızlık ve güven ortamı sağlanmasını hiçbir koşul ileri sürmeden destekleyenler. İkincisi, süreci destekleyen ancak bazı hak ve özgürlüklerin yasal düzenlemelerle güvence altına alınmasını isteyenler.

Üçüncüsü, süreci destekleyenler ancak güvence verilmeyeceği hususunda yahut siyasi genel af ve bölünme gibi konularda endişe ve kaygı taşıyanlar.

5. Sürece karşı çıkanlar da (izlenimlerimize göre marjinal sayılabilecek küçük bir kesim) sorunun askeri ve silahlı yöntemlerle çözülemeyeceğini kabul etmekle birlikte kullanılan yöntemlere karşı çıkıyorlar. Ancak herhangi bir alternatif çözüm önerisi de sunamadıkları tespit edildi.

6. Farklı düşünen çevrelerin bir araya getirildiği toplantılarda karşılıklı görüşlere tahammül etme seviyesinin yükseldiği görüldü. Ve bu ortamlarda çözüm sürecini destekleyen optimum olumlu sonuçlar çıktı. Gittiğimiz her yerde toplantılara katılanlar ilk kez birçok farklı çevreyle bir araya geldiklerini ifade etti ve bunun anlamlı ve önemli olduğu vurguladı.

7. Protestolar çözüm sürecine destek verenlerin hem kararlılığını artırdı hem de tabanını genişletti. Diğer deyişle, protestolar karşı çıkanlara güç kazandırmadı tam tersine güç kaybetti.

8. Özellikle bazı yerlerde, belli bir kesimde yüksek düzeyde bir politizasyon olduğu gözlemlendi. Bu nedenle bu çevrelerde zaman zaman keskin ifade biçimlerinin de tercih edildiği görüldü. Bununla birlikte aynı çevreler koşulsuz olarak diyaloga ve görüşmeye açık bir yaklaşım içindeler. Sivil girişimlerin sağlayacağı müzakere ve görüşme ortamlarının değişime açık olan bu çevrelerin olağanlaşmasına katkı yapabileceği gözlemlendi.

9. Toplumun güncel politika dışında kalan kesimlerinde asıl beklentilerin adalet, eşitlik, kalkınma ve barış içinde birlikte bir gelecek tasavvuru olduğu tespit edildi. Politik kesimlere nazaran, büyük çoğunluğu oluşturan bu kesimlerin, bu taleplerini herhangi bir dar siyasi referansa bağlamadan tamamen ülkenin ve toplumun iyiliği üzerinden dile getirdikleri gözlemlendi.

10. Bölgedeki ekonomik sosyal sorunların çözümü için “Barış İklimine” ihtiyaç olduğu kadar, barış ikliminin sürdürülebilirliğini sağlamak için insan odaklı ekonomik ve sosyal paketlerin hayata geçirilmesine de büyük bir ihtiyaç olduğu gözlemlendi.

11. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın ancak güven içinde ve huzurlu bir ortamda başarıya ulaşabileceği düşünüldüğünde; yoksulluk, işsizlik, taşeron işçiliği sorunu, kayıt dışı çalışma, eğitim gibi sorun alanlarına yönelik oluşturulacak ekonomik ve sosyal politikaların ve atılacak adımların amacına ulaşmasının, barış iklimini sürekli hale gelmesine büyük katkı sağlayacağı tespit edildi.

12. Bu çerçevede bölgeye yönelik demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesi temelinde atılacak adımların ekonomik ve sosyal paketlerle pekiştirilmesinin; yoksulluk ve işsizliğin yoğun olarak yaşandığı bölgede aidiyetin güçlenmesi ve devlete olan güvenin artması bakımından yeni bir başlangıç oluşturacağı güçlü bir biçimde gözlemlendi.

D- ÖNERİLER VE TALEPLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1- SİYASAL TOPLUM DÜZLEMİNDE

a- Yasama Faaliyeti (Hukuk Reformu)

i- Yeni Anayasa (Orta ve Uzun Vadeli Hedef)

Saha çalışmamızdan edindiğimiz izlenimler ile gelen öneriler ve taleplerin değerlendirilmesi çerçevesinde yeni anayasa konusunda çok önemli sonuçlar çıkıyor.

Herkes Türkiye'nin tarihi bir dönemden geçtiği konusunda büyük bir kabule sahip. Çözüm ve barış süreci Türkiye'nin başta Kürt sorunu, inanç özgürlüğü, demokratik ve eşitlikçi katılım sorunları olmak üzere kadim sorunlarının çözümüne olanak sağlayacak bir dönemi başlatıyor. Bu yeni dönemin bireysel hak ve özgürlükler ve sosyal adaletin teminatı olacak hukuk alanında bir reform ile yürütülmesi gerekiyor. Demokratik hukuk reformunu başlatacak temel araç anayasadır.

Türkiye için bir anayasanın yeni olabilmesi bakımından; bu anayasa, yüz yıllık sorunlarımızın çözümüne imkân veren ilkeleri ve bu ilkelere uygun bir devlet yapısını kurmalıdır. Buna göre Türkiye toplumunun bütün dinsel, etnik, dilsel kimlikleri, toplumsal cinsiyet grupları ve tüm diğer toplumsal kesimler yeni siyasal sistemin eşit haklara sahip kurucusu, katılımcısı ve denetleyicisi olmalıdır.

Yeni anayasadan söz edebilmek için bu anayasa sadece geçmişten taşıdığımız sorunları çözmeye imkân veren değil geleceğimizi öngören ilkeleri de içeren bir özelliğe sahip olmalıdır. Buna göre Türkiye'nin bölgesel ve küresel seviyede belirleyici aktörlerden biri haline gelebilmesi için yeni anayasanın hem büyümeye hem de etki alanını genişletmeye imkân sağlayacak ilkeler ve normlar içermesi, evrensel hukukla bütünleşen ve geliştiren bir yönelime sahip olması gerekir.

Vurgulanmalıdır ki Türkiye toplumu ilk kez açıklandığı çerçevede ve içerikte sivil ve yeni bir anayasa yapmak imkânına sahip oldu.

Türkiye toplumu asli kurucu iktidar olarak 2011 Haziran seçimlerinde TBMM'yi yeni ve sivil bir anayasa çıkarmak konusunda görevlendirdi. Bu yasama döneminde ülkemizi yeni bir anayasaya kavuşturmak TBMM'nin tarihsel bir görevidir.

Sivil ve yeni anayasa ihtiyacının karşılanması için parti siyasetini aşan bir siyaset tercih edilmelidir. Sivil bir anayasa için parti politikaları üzerinden uzlaşma arayışları değil, toplumdan gelen görüş ve önerilere dayanan bir uzlaşma arayışı seçilmelidir.

Sivil ve yeni bir anayasa toplum, birey ve doğa merkezli bir felsefeye dayanmalıdır.

Anayasa Uzlaşma Komisyonu'nun yeni anayasa sürecinde uzlaşmaması durumunda demokratikleşme dönüşümünün önderliğini yapan siyasi partiler ya da gruplar yeni anayasa yapma sorumluluğunu üstlenerek süreci ilerletmelidir. Eskiye savunanlarla yeni anayasa konusunda uzlaşma sağlanamayacağı açıktır. Uzlaşma ancak yeniyi talep edenlerle olabilir. Yeni süreci okuyabilenlerle uzlaşıp, yola devam edilmelidir.

Yeni bir anayasa için 1982 anayasasının referans alınmadığı ve tamamen yeni bir sistematik belirlenerek bir yazım süreci yürütülmelidir.

Yeni anayasanın yasalaştırılmasına ilişkin kurallar mevcut pozitif kurallardan tamamen bağımsız olarak TBMM tarafından belirlenmeli ve her durumda halk oylamasıyla yürürlüğe sokulması kararlaştırılmalıdır.

Anayasa Uzlaşma Komisyonu ve yasalaştırma hususlarına ilişkin görüşümüz izleyen bölümde ayrıntılandırılmış ve gerekçelendirilmiş olarak yer almaktadır.

Bir “geçiş dönemi” anayasasına ihtiyaç duyulacaksa bu anayasada dahi; vatandaşlık, ana dille yaşama, inanç ve vicdan özgürlüğü ve adem-i merkezîyetçilik/ulusal üstü ve yerel düzeyde dikey erk dağılımı konuları toplumsal taleplere uygun bir bakış açısıyla düzenlenmelidir. Bu konularda geçmişten bugüne taşıdığımız ve ülkemizin önünü tıkayan sorunların çözümüne imkân sağlayacak şekilde eşit haklı ve karar alma sürecine katılımcı yurttaşlığa dayanan düzenlemelere mutlak surette yer verilmelidir. Geçiş dönemi dense dahi yapılacak anayasada asla değiştirilmez maddeler olmamalı, darbeci anayasal zihniyet tümünden tasfiye edilmelidir.

Siyasal sistem tartışmaları, esas değil tali tartışmalar olarak kabul edilmeli, sadece etkin ve işlevsel devlet pratiği üretmeye bağlanmamalı, demokrasinin güçlendirilmesi açısından ele alınmalıdır.

Sonuç olarak; Türkiye hem geçmişten gelen sorunlarını çözebilecek hem de yirmi birinci yüzyılın ihtiyacına uygun bir siyasal sistemi üretecek bir fırsat yakalamıştır. Bürokratik kurumsal egemenliği tamamen tasfiye edecek, bütün dinsel, etnik, dilsel ve toplumsal cinsiyet kimliklerin ve tüm diğer toplumsal kesimlerin eşit haklara sahip kurucusu, katılımcısı ve denetleyicisi olduğu toplumsal egemenliği tesis edecek bir siyasal sistemin kurulması mümkündür.

Böyle bir siyasal sisteme tedrici geçiş olsa bile bu geçiş anayasası; Kürtlerin, Alevilerin, başörtülü kadınların, tüm inanç topluluklarının, azınlıkların ve toplumsal cinsiyet gruplarının yaşadıkları sorunlara ve sosyal adalet sorunlarına çözüm imkânı sağlayacak bir içeriğe sahip olmalıdır. Yeni anayasa demokratik bir siyasi partiler ve seçim sistemine yer vermelidir. Ayrıca yine bu anayasa farklı yaşam tarzları nedeniyle tedirginlik ve kaygı taşıyan sosyal kategorilerin bu endişelerini giderecek bir yaklaşım taşınmalıdır. Böyle bir anayasa Eski Türkiye'nin son anayasası olmalıdır.

Nihai olarak Yeni Türkiye'nin yeni anayasası hedefinden asla vazgeçilmemelidir.

ii- Yeni Anayasanın Hukuku

TBMM ANAYASA UZLAŞMA KOMİSYONUNA İLİŞKİN KISA DEĞERLENDİRME

TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu, TBMM Başkanının girişimiyle grubu bulunan partilerin eşit sayıda üye vermesi ile “ad-hoc” niteliğinde yani belli bir işi yerine getirmek amacıyla kurulmuş ve işi bitince sona erecek bir komisyondur.

Komisyonun çalışma usullerine ilişkin düzenlemede yeni anayasa yapım sürecine ilişkin hukukun metnin tamamlanmasından sonra siyasi partilerin mutabakatı ile belirleneceği kararlaştırılmış (Anayasa Uzlaşma Komisyonu Çalışma Usulleri m.14).

Yine çalışma usullerine göre, komisyon görüş birliği ile karar alır (m.6). Komisyonda temsil edilen siyasi partilerden birinin çekilmesi ya da çekilmiş sayılmasıyla komisyonun görev süresi sona erer (m.15).

Bunlara göre komisyon aslında pozitif hukuk kuralları çerçevesinde bağlayıcılığı olmayan bir çalışma yürütüyor. Komisyon ancak siyasi mutabakatla etkili olabilecek bir işleve sahip.

Şimdiye kadar ki komisyon çalışmaları yeni Anayasa konusunda komisyon bünyesinde siyasi mutabakatın gerçekleşmesinin mümkün olmadığına işaret ediyor. Müzakere edilen anayasal hükümlerin bir kısmında mutabık kalındığı ifade edilse de görüş birliğine varılan bu hususların yeni anayasadan beklenen temel değişikliklere karşılık düşmediği de anlaşılıyor. Bu nedenle, TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu'nun çalışmalarının yeni anayasa sürecinin tamamlanması ile sonuçlanacak bir aşamaya ulaşamayacağı kuvvetle muhtemel. Bu durum gözetilerek TBMM'nin 24. yasama döneminde yeni anayasa sürecinin ilerletilmesi ve nihayete erdirilmesi bakımından farklı bir çözüm imkânının ortaya konması gerekiyor. Bu imkânın TBMM'nin genel kurulda alacağı bir kararla oluşturulması mümkündür.

TBMM KARARI İLE SÜRECİ YÜRÜTMENİN GEREKÇELERİ

2011 12 Haziran günlü genel seçimlerle oluşturulan 24. Dönem TBMM kurulu, seçmen tarafından yeni anayasa yapmakla yetkilendirildi. Gerçekten de meclise giren ve grup oluşturan tüm partiler 2011 seçimlerinden önce kendi seçmenlerine ve Türkiye toplumuna yeni anayasa yapma sözü verdi. Anayasa yapma hakkına sahip olan Türkiye toplumu bu hakkını kullanmak bakımından 2011 seçimi ile oluşan TBMM'yi görevlendirdi.

Diğer anlatımla, toplum anayasa yapımına ilişkin kurucu iktidar rolünü TBMM eliyle yerine getirmek istiyor. Yeni anayasa mevcut anayasal düzenin kurallarına göre yapılamayacağından Toplumun Meclise verdiği görevin yerine getirilebilmesi için TBMM'nin doğrudan bir karar almasına ihtiyaç var.

TBMM'nin bu kararı alması bakımından toplumsal meşruiyet var. Çünkü Türkiye tarihinin en yüksek katılımlı ve seçim sonucunda da en geniş temsilin sağlandığı 2011 genel seçimlerinde oy kullanan tüm seçmenler parti ayrımı olmaksızın yeni anayasa yapılmasına ilişkin iradelerini ortaya koydu.

TBMM kararının siyasi meşruiyetinin sağlanabilmesi için de bu konuda oluşturulacak karar taslağının TBMM'de grubu bulunan tüm siyasi partilerle müzakere edilerek müzakere sonucunda mutabakat sağlansın sağlanmasın genel kurula getirilmesi yeterli olur. Siyasi meşruiyet siyasi müzakereye açık olmakla ve müzakereyi yapmakla sağlanabilen bir durumdur.

TBMM kararının hukuksal meşruiyeti için kararın meclis genel kurulunda aşamalı olarak 2/3, 3/5 ve son aşamada salt çoğunluk oranı ile kabulü sürecinin işletilmesi yeterli sayılabilir.

TBMM'nin yeni anayasa sürecine ilişkin alacağı genel kurul kararları Anayasa Mahkemesinin denetim yetkisinin dışındadır. Çünkü Anayasa Mahkemesi mevcut anayasaya göre kurulmuş ve işleyen bir yargı yeri olup anayasal denetimi de mevcut anayasanın hükümlerine göre yapıyor. Mevcut anayasa ise sadece anayasanın nasıl değiştirileceğine ilişkin hükümleri içeriyor. Bu nedenle yeni bir anayasanın nasıl yapılacağı mevcut anayasal kuralların dışında bir konudur.

TBMM KARAR TASLAĞI

“Anayasa İçin Genel Karar, Karar No:1”

12 Haziran 2011 tarihinde yapılan genel seçimle yeni bir demokratik anayasa yetkisi alan ve toplumun tek meşru temsilcisi olan TBMM, özgürlükçü demokratik düzeni inşa edecek toplum sözleşmesi niteliğindeki yeni anayasayı yapmaya karar vermiştir.

Anayasa taslağı TBMM bünyesinde sadece bu işle görevli olarak kurulacak yeni anayasa komisyonunda hazırlanır. Yeni anayasa komisyonunda mecliste grubu bulunan partiler milletvekili sayısına göre oransal olarak temsil edilir.

Yeni anayasa komisyonunun üye sayısı ellidir. Komisyon ilk toplantısında komisyon başkanını, başkan vekilini ve komisyon sekreteryasını seçim yoluyla belirler. Komisyonun çalışma usullerini karar altına alır.

Yeni anayasa komisyonunda hazırlanan ve üye sayısının ilk oylamada 2/3 çoğunluğuyla, ikinci oylamada üye sayısının 3/5 çoğunluğuyla kabul edilen, ilk ve ikinci oylamada bu çoğunluğa ulaşılamazsa üye sayısının salt çoğunluğuyla kabul edilen teklif meclis genel kuruluna getirilmek üzere TBMM başkanlığına sunulur.

TBMM Başkanlığı, kendisine sunulan yeni anayasa taslağını derhal TBMM Genel Kuruluna getirir. Yeni anayasa taslağı TBMM Genel Kurulunda TBMM'nin "Anayasa İçin Genel Karar, Karar No:2" sayılı kararındaki usullere göre görüşülür.

TBMM Genel Kurulunda görüşmesi tamamlanan yeni anayasa teklifi birinci oylamada üye tam sayısının 2/3 çoğunlukla, ikinci oylamada üye tam sayısının 3/5'i oranında çoğunlukla, birinci ve ikinci oylamada bu çoğunluğa ulaşılamazsa üçüncü ve nihai oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğuyla kabul edilir.

Genel kurulda kabul edilen yeni anayasa teklifi genel kurulda kabul tarihini izleyen 60. günün içinde bulunduğu haftanın pazar günü halkoyuna sunulur.

Halk oylamasında 16 yaşını tamamlamış Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı herkes oy kullanır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup yurt dışında yaşayan 16 yaşını tamamlayan herkesin buldukları ülkelerden oylamaya katılma hakkı vardır.

TBMM Genel Kurulunda kabul edilerek halk oylamasına sunulan yeni anayasa teklifi halkoyunda kullanılan geçerli oyların yarısından bir fazlasının kabul oyuyla Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olarak varlık kazanır ve halk oylamasının kesin sonuçlarının ilanını takip eden gün resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girer.

Yeni Anayasanın halk oylamasına ilişkin yürütüm esasları ve kesin sonuçların ilanına ilişkin usul ve esaslar TBMM'nin "Anayasa İçin Genel Karar, Karar No:3" sayılı kararına göre belirlenir.

iii- Genel Olarak Yasalaştırma Faaliyetleri (Orta ve Uzun Vadeli Hedef)

Anayasal sisteme ilişkin bir yenileme adımı atıldıktan sonra ister geçiş dönemi anayasası olsun isterse geleceği kuran bir anayasa; her iki durumda da çok yoğun ve çok boyutlu bir yasalaştırma faaliyeti kaçınılmaz olacaktır. Türkiye'nin devlet aygıtının içinde işlediği yasal kuralların büyük çoğunluğunun otoriter ve üstenci bir devlet pratiğinin ürünü olduğu gözetildiğinde bir çok alanda yasa değişikliği yapılması zorunludur. Sadece yasaları değiştirmek değil, yasa yapmanın metotlarını değiştirmek de önemli bir konudur. Bürokratik-kurumsal yapının yasalaştırma faaliyetindeki belirleyici inisiyatifi kesin olarak ortadan

kaldırılmalı, TBMM'nin merkezinde olduğu ve toplumsal katılımın esas alındığı bir yasalaştırma yönetimine geçilmelidir. Böyle bir hukuk reformunun zamana yayılarak yapılması kaçınılmayacak bir durumdur. Bu nedenle yeni anayasa ile başlayacak bir hukuk reformu politikası geliştirilmesi son derece önemli bir görev olarak önümüzde duruyor.

iv- Toplumsal Barış İçin Yapılması Gerekenler (Kısa Vadeli Hedef)

Kalıcı çatışmasızlık ortamı sağlandıktan sonra bunu da güvence altına almak için hızla toplumsal barış için adımlar atmak gerekiyor. Adil bir suç ve ceza uygulamasına geçebilmek, orantısız cezaların ve cezalandırıcı tutuklama pratiklerinin ortadan kaldırılabilmesi için Siyasi Partiler Kanunu, Seçim Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, TMK, TCK, CMK'yı da içine alacak yasal düzenlemeler yapılması gerekiyor. Özel olarak hasta tutukluların tutuksuz yargılanmasını sağlayacak bir düzenlemeye ihtiyaç duyuluyor. Eve dönüş politikalarının üretilmesi, istihdam olanaklarının yaratılması, terör-şiddet sarmalının etkisinde kalmış (asker, polis, özel hareketçi, militan, korucu, sivil insanlar..) herkesin rehabilitasyonuna ilişkin politikalar geliştirilmesi gerekiyor. Koruculuk sisteminin acilen tasfiyesi, koruculara sosyal güvenlik haklarının sağlanması, çeşitli hizmetlerde çalıştırılması önem taşıyor. Tüm terör-şiddet mağdurlarının ayırım yapılmaksızın sosyal ve iktisadi açıdan desteklenecek politikalara ihtiyaç duyuluyor. Ayrıca bu süreçte toplumsal ve siyasi meşruiyete dayalı olarak faaliyet yürütenlerin ister sivil ister kamu görevlisi olsun hukuki durumunun güvenceye kavuşturulması her türlü soruşturma ve kovuşturmadan muaf tutulması bir gereklilik olarak çıkıyor. Yanı sıra hakikatleri araştırma, yüzleşme ve adalet talepleri bakımından hem TBMM'nin devrede olduğu hem de TBMM dışında sivil girişimlerin içinde yer aldığı mekanizmalar gerekiyor. Tüm bunlar için acil bir yasalaştırma faaliyetine ihtiyaç var.

b- Yürütme Faaliyeti

i- İdari işlemlerle yapılması gerekenler (Kısa Vadeli Hedef)

Tali düzenleyici işlemler ve birel-ölgül idari işlemler yoluyla; yöre, köy, kültür yapıları alanında isim değişikliklerinin yapılması, asimilasyon ve baskı politikalarını hatırlatan isimlerin kaldırılması, kamu hizmetlerine erişimde farklı dillerin kullanılması, ceza ve tutukevlerindeki uygulamalarda rahatlama sağlanması, resmi dilin yanı sıra yöresel olarak kullanılan dillerin kültürel faaliyetler ile idari hizmetler alanında kullanımına geçilmesi gibi önlemler söz konusu olabilir. Önemli sorunlardan birisi de karakol ve kalekol yapımlarının bir düzene kavuşturulması ihtiyacıdır. Bu bağlamda bu birimlerin baskı aygıtları olarak kullanılmayacağı, genel güvenlik birimlerine dönüşeceği, sınır gözetimi işlevi göreceği ve zaman içinde sınırlar bakımından elektronik gözetim sistemine geçildiğinde işlevlerinin azalacağı hususlarında hem açık bilgilendirmeler yapmak hem de geliştirilen politikaları uygulamak gerekliliği söz konusudur.

ii- Kamu görevlilerine ilişkin yapılması gerekenler (Kısa Vadeli Hedef)

Gerilim ve çatışma dönemlerinde bölgede görev yapan kamu görevlilerinin rotasyona tabi tutulması, bölgede görev yapacak kamu görevlilerinin davranış kültürünün pozitif hale getirilmesi için meslek içi eğitim yapılması, bölgeye atanan kamu görevlilerinin sürgün psikolojisi yaşamaktan kurtarılması, bölgedeki her seviyede görev yapan kamu görevlilerinin halkla günlük temas içinde bulunması, ayrıca tüm kamu görevlilerinin ve özellikle güvenlik

fonksiyonunda çalışanların çalışma koşullarından kaynaklanan sorunların da ele alınması ve çözümüne yönelik adımlar atılması beklenen yaklaşımlardır.

c- Yargısal Faaliyet (Kısa ve Orta Vadeli Hedef)

Adil yargılanma konusundaki şikâyetlerin giderilmesi, uzun tutuklama pratiklerine karşı önlem alınması, hasta tutukluların tutuksuz yargılanmasını sağlayacak bir düzenleme çerçevesinde tahliyelerinin sağlanması, savunma hakkının sınırlanmadan kullanılması, faili meçhuller ve kayıplarla ilgili yeni soruşturmalar açılması, Ergenekon'un faali meçhul cinayetler ve kayıplardaki rolünün açığa çıkarılması için soruşturma ve kovuşturmalara dâhil edilmesi, failleri belli olan devlet adına işlenen başta cinayet ve kayıp suçları olmak üzere tüm suçlarda soruşturma ve kovuşturma açılması yüzleşme ve adalet bakımından atılması zorunlu adımlar olarak öne çıkıyor.

2- SİVİL TOPLUM DÜZLEMİNDE

a- Sivil Hak Girişimleri (Sürekli Hedef)

Politik-sosyal sivil hak faaliyetlerinin sürekli kılınması, barış ve demokratikleşme sürecinin toplumsal destekle birlikte yürütülmesi bakımından son derece önemli gözüküyor. Bu nedenle tüm Türkiye'de demokratikleşme sürecine destek verecek, önerileri ve yaklaşımlarıyla siyasetin üretilmesine katkıda bulunacak sivil hak girişimlerin yaygın bir biçimde ve sürekli olması için çaba gösterilmesi zorunlu. Bu konuda Doğu Anadolu Bölgesinde çok büyük bir sivil hak girişimi potansiyeli bulunuyor. Bu potansiyelin realize olabilmesi için devletin bundan sonraki süreçlerde toplumun görüşüne sürekli başvuracak bir mekanizma yoluyla halka gitmesi en önemli adımlardan birisi olarak gözüküyor. Toplum bu şekilde siyasete etki etme ve egemenlik hakkını kullanma olanağına kavuştuğunu görecektir ve toplumsal egemenliğe dayalı bir siyasal dönüşüm ve buna uygun bir siyasal yeniden yapılanma çok daha mümkün hale gelecektir.

b- İnanç Değerleri Üzerinden Yapılması Gerekenler (Kısa ve Orta Vadeli Hedef)

Bölgedeki Alevilerin cemevleri ve atamalarda (mülakat uygulaması üzerinden) ayrımcılık yapılmaması konusunda talepleri öne çıkmaktadır. Özellikle cemevleri konusunda talepler ağırlık kazanmaktadır. Cemevlerinin yasal çerçevede bir ibadethane olarak kabul edilmesi beklenmektedir.

Medreselere ve buralardan icazet alanlara yönelik adımların özellikle resmi süreçlerle de desteklenerek iyileştirilmesi beklentisi vardır. Birleştirici dinsel değerlere vurgu yapılarak, kullanılan dilin kuşatıcı olması arzu edilmektedir.

Diyanet faaliyetlerinde özellikle hutbe ve vaazlarda kardeşlik mesajlarının daha çok vurgulanması istenmektedir. Yalnız burada kardeşliğin bir retorik olarak değil de dini metinlerde yer alan şekliyle ve bir kardeşlik hukuku çerçevesinde ele alınması gerektiğinin altı çizilmektedir. Bölge halkının Şafii olduğuna dikkat çekilmekte, diyanet hizmetlerinin bu hassasiyeti gözetenerek yürütülmesi beklenmektedir. Anadilde hutbe okunması ve vaaz verilmesi talebi dile getirilmektedir. Bir gözlem olarak şu husus da dikkatlerden kaçmamaktadır: dindar kesimin sivil toplum kuruluşlarının din siyaset ilişkisi açısından içeriklendirilmiş faaliyet ihtiyacı söz konusudur.

Ayrıca dindarlar açısından büyük çoğunlukla dile getirilen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din işleri kuruluna dönüştürülmesi ve her türlü inanç grubuna fırsat eşitliği içinde hizmet vermesi önemli bir adım olabilir.

c- Bireysel Katılımın Yolunun Açılması (Sürekli Hedef)

E-devlet uygulaması üzerinden birey esaslı siyasal katılım yolunun açılması çok önemli bir hamle olabilir. Ayrıca klasik siyasal katılım mekanizmalarında bireyin rolünü artıran düzenlemelerin yapılması gerekir. Yani siyaset ve hukuk üretme ortamlarına sadece sivil toplum kuruluşları yoluyla katılım yeterli görülmemektedir. Bunun devam etmesinin yanı sıra bireyin doğrudan da bu ortamlara görüş aktaracağı katkı sunacağı kanalların açılmasına ihtiyaç vardır. Böylelikle birey esaslı bir siyasal demokrasiye geçiş için çok önemli bir adım atılmış olacaktır. Gezi olaylarının toplam sonuç analizinin negatif olması bir yana bireysel olarak kendini ifade etme ihtiyacını görünür kıldığı söylenebilir. Eğer bu ifade etme ihtiyacına yanıt verilmez ise buradan demokratikleşme sürecine zarar veren eylemlilikler çıkması söz konusu olabilir. Çünkü bir merkezi olmadan kitle eylemine dönüşen bireysel tepkiler çok geçmeden anti-demokratik merkezlerin kontrolüne geçerler.

SONUÇ

Bizler ülkemizde yaşanan problemlerin Türk-Kürt, Alevi-Sünni problemi olduğunu düşünmüyoruz. Problemin temelinde başından beri bu ülkenin insanıyla üstenci bir ilişkiyi sürdürmeye çalışan baskıcı, dışlayıcı ve tasarlayıcı vesayetçi devlet yapısının, sivil ve askeri bürokrasiye dayalı siyasal paradigmanın ve özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yakın geçmişe kadar uygulanan zalim ve insafsız devlet politikalarının yattığını düşünmüyoruz. Problem, devleti ve güvenliği esas alan bir yaklaşımdan kaynaklanmaktadır ve ülkemiz insanı artık bu anlayış yerine toplumu ve özgürlükleri esas alan bir yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır. Türkiye 21. yüzyılda büyüme ve insan hakları açısından da örnek gösterilen bir ülke olabilme yolunda ilerlerken bu alanda var olan problemlerini çözüme kavuşturmak zorundadır.

Bu sebeple başlatılan çözüm süreci son derece önemli. Çünkü çözüm süreci, bu ülkenin büyümesinin önündeki engelleri kaldırmanın, var olan problemleri çözebilme iradesinin zeminidir. Barış içinde ve birliğimizi muhafaza ederek hem bölgede hem de bütün dünyada Türkiye'nin daha etkin bir ülke konumuna gelmesini sağlayacak bir sürecin başlangıcıdır. Ülkemizde ve bölgemizde istikrarın sağlanabilmesi, ekonomik yatırımların yapılabilmesi ve geleceğe umutla bakabilmemiz açısından öncelikle silahların susması, güvenlik eksenli endişelerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Bu süreçle birlikte Türkiye'nin büyüyebileceğine, bölgeye huzur ve refah gelebileceğine, bölge insanının şu anda 3000 dolarlarda seyreden yıllık gelir payının onlarca kat artabileceğine inanıyoruz.

1. Çözüm süreci, ayrılma değil, bir arada aydınlık yarımlara umutla bakabilme sürecidir.
2. Çözüm süreci, bir arada, eşit, kardeşçe, dostça yaşayabilme adına, geleceği hep birlikte kurabilme iradesinin cesurca ifade edilmesidir.
3. Türkiye'de yaşayan herkes artık bölünme endişelerini bir kenara bırakmalıdır. Çünkü bölge insanları bölünmeyi değil, demokratikleşme ekseninde eşit vatandaşlar olarak Türkiye'nin büyümesine katkıda bulunmayı istemektedir.

4. Silahların susması ve çatışma ortamının ortadan kaldırılması yolunda Kürt sorununun çözümüne yönelik adımlar, bölünme değil, barış ve huzur ortamımızın inşası anlamına gelir. Türkiye Toplumunu bir bütün olarak kan ve gözyaşı istemiyor. Artık barışın hâkim olması arzu edilmektedir.

5. Çözüm ve barış süreci devam ettirilmelidir. Bu sadece bir bölgenin değil, hepimizin meselesidir. Süreci her kesimin sahiplenmesini ve desteklemesini umuyoruz.

6. Türkiye geldiğimiz bu noktada eş zamanlı olarak hem yirminci yüzyıldan bugüne aktardığımız demokrasi eksikliğini gidermek hem de yirmi birinci yüzyılın yeni demokrasi ihtiyacına yanıt vermek şansını yakalamıştır. Siyasal demokrasi açısından çağ atlamanın eşliğindeyiz. Bu şans ancak demokrasi koalisyonunu güçlendirerek ve demokratik merkezi destekleyerek gerçeğe dönüştürebiliriz.

EKLER:

1. HEYET ÜYELERİNİN TOPLANTILARDA YAPTIKLARI KONUŞMALARIN ÖZETİ
2. HEYET ÜYELERİNDEN İSTEYENLERİN KİŞİSEL DEĞERLENDİRMELERİ
3. İLLER ESASLI OLARAK TOPARLANAN GÖRÜŞLER
4. HEYETE SUNULAN RAPOR VE DEĞERLENDİRME METİNLERİ

TEŞEKKÜR

Akil İnsanlar Doğu Anadolu Grubu'nun bölgede yaptığı çalışmalarda özellikle STK Buluşmaları, Halk Buluşmaları ve Üniversite Buluşmaları başta olmak üzere heyetin bölge insanıyla buluşmasında bir çok insan, STK ve sivil inisiyatif özverili bir şekilde çalışmalara destek verdi.

Başta bütün saha çalışması boyunca bizimle olan, bu raporun hazırlanmasında büyük emeği geçen, âdeta fahri bir heyet üyesi gibi çalışan raportörümüz Veli Karataş olmak üzere, genel olarak Sivil Dayanışma Platformu ve yerel partnerleri ile Yeni Anayasa Platformu'na, özel olarak il bazında faaliyet ortağımız olan ve aşağıda isimleri yazılı kişilere gösterdikleri üstün gayretten, yaptıkları katkılardan ve işbirliklerinden dolayı çok teşekkür ederiz.

Malatya: İbrahim Gezer

Elazığ: Burhan Güneş, Metin Bulut, Nedim Durgungül

Hakkari-Yüksekova: İsmail Almalı, Muttalip Özbek

Van: İsmail Almalı, Mehmet Zahit Çakır

Tunceli: Ali Ekber Yurt

Erzincan: Temel Çiçek

Bingöl: İsmail Almalı, Muhittin Gili

Bitlis-Tatvan: İsmail Almalı, Ersin Sönmezler

Muş: İsmail Almalı, Mahir Gür

Iğdır: Ahmet Sait Öner, Selahattin Artandaş

Kars: Ebubekir Keleş

Ardahan: Sürmeli Kılıç

Ağrı-Doğubeyazıt: Ağrı: Kenan Genç, Kemal Atmaca, Doğubeyazıt: Muhlis Lortoğlu

Erzurum: Şakir Atalay, Mahmut Ağırman

AKİL İNSANLAR, DOĞU ANADOLU GRUBU"